

Теоретико-методологічні засади формування проектно-технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання сільської школи

Однією з провідних тенденцій розвитку системи середньої освіти є посилення уваги до проблеми проектно-технологічної підготовки учнівської молоді. З цим безпосередньо пов'язано активне використання у практиці загальноосвітніх навчальних закладів методу проектів.

Особливого значення у цьому контексті набуває здійснення проектно-технологічної діяльності (ПТД) школярів у процесі їх трудової підготовки. Її реалізація спрямована на формування у них технічного творчого мислення, інформаційної та проектно-технологічної культури. ПТД учнів, зокрема сільської школи, на заняттях трудового навчання значною мірою залежить від рівня фахової підготовки вчителя, його проектно-технологічної компетенції та культури. Завдяки цьому він може організовувати, проектувати, здійснювати і контролювати навчально-виховне середовище, в якому формується культура його вихованців. Тому метою статті є висвітлення теоретико-методологічних засад розвитку проектно-технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання сільської школи.

Підготовка вчителя сільської школи з позиції формування компетентності та культури висвітлена в працях О. Бражнікової, І. Волощука, О. Коберника, Г. Леонтьєва, В. Мелешка, М. Набока, С. Ткачука; умови розвитку проектно-технологічної культури вчителя охарактеризовані такими науковцями, як Н. Морзе, Н. Пахомова, В. Сидоренко, Г. Терещук, Н. Топіліна, Л. Филімонюк, Л. Хорунжа, Ф. Цілуйко, В. Чернобитов; окремі аспекти здійснення технологічної підготовки і формування технологічної культури проаналізовані в дослідженнях В. Бажова, С. Батишева, Ю. Васильєва, І. Колесникової, О. Костюченка, В. Лоли, Н. Матяш, Є. Муравйова, Г. Ніконенко, В. П. Овечкіна, М. Павлової, Р. Пріми, В. Симоненка, Ю. Хотунцева, Д. Чернільовського; питання залучення вчителя до проектно-технологічної діяльності висвітлені в працях Л. Забродської, О. Онопрієнка, Л. Пташніка, Ю. Сілохіна, О. Хищенка; особливості здійснення проектно-технологічної діяльності учнів сільської школи учнів відображені в роботах О. Демченко, М. Конька, Н. Пахомової, І. Сергєєва, А. Терещука, С. Ящука; проблему формування проектно-технологічної культури школярів досліджують І. Готова, О. Коберник, Т. Мачача, В. Сидоренко, О. Ческидова.

Питання щодо формування проектно-технологічної культури вчителя трудового навчання розкрито поки-що недостатньо.

На наш погляд, важливою умовою фахового становлення майбутнього педагога у контексті кваліфікаційних вимог є розвиток відповідного рівня його проектно-технологічної компетентності та культури.

Проектно-технологічна культура (ПТК) – це нове ставлення до навколишнього світу, засноване на перетворенні, поліпшенні і вдосконаленні умов життєдіяльності людини. Вона містить у собі проектно-технологічне мислення, техніко-технологічний світогляд, інформаційну насиченість, проектно-технологічну освіченість і компетентність, етику, естетику та економіку. ПТК виступає нині одним із видів універсальних культур, яка робить вирішальний вплив на процес і результати фахової діяльності людини та сприяє зростанню продуктивності праці, економічній ефективності виробництва тощо.

Зростання уваги до проблеми формування проектно-технологічної культури студентів пов'язано із широким використанням за останні роки у загальноосвітніх школах методу проектів, а також із посиленням ролі проектно-технологічної діяльності в освіті, науці і техніці. Тому ПТК, її основні елементи повинні знаходити відображення в системі підготовки вчителів всіх спеціальностей, в тому числі й трудового навчання.

Проектно-технологічну культуру ми вважаємо сучасним новоутворенням, що поєднує (інтегрує, синтезує) дві основні її складові – *проектну* та *технологічну*, а також ряд похідних – *інформаційну, комунікаційну, графічну, технічну, естетичну та ін.*

Розробка теорії розвитку ПТК майбутнього вчителя трудового навчаннями базується на ідеї спільності здійснення проектування у всіх сферах творчо-перетворюючої діяльності людини. Оскільки в основі поняття культури покладено діяльнісний підхід, то формування проектно-технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання ми розглядаємо через проектно-технологічну діяльність. На наш погляд, проектно-технологічною за своєю сутністю є будь-яка культурно-доцільна діяльність індивідуума. Адже в кожній сфері буття людини (матеріальній і/або духовній) постійно доводиться здійснювати як обдумування певного завдання (його проектування), так і його реалізацію (технологію). По суті, все наше життя – один великий проект.

Проектно-технологічна діяльність може здійснюватися у певній тимчасовій послідовності через три основні фази:

1) *проектну* (її ще називають *проективну*), результатом якої є побудована модель діяльності та план її реалізації;

2) *технологічну*, результатом якої є реалізація діяльності;

3) *рефлексивну*, результатом якої є оцінка реалізованої діяльності і визначення необхідності її корекції [1; 3; 4].

ПТД реалізується через проектування. Залежно від галузі використання, виділяють *інженерне, технічне і соціальне проектування*.

Проектно-технологічну діяльність (ПТД) доцільно розглядати як один із небагатьох видів роботи у ВНЗ, яка дозволяє перетворити академічні знання в реальний життєвий досвід студентів. Щоб це реально відбувалося, її потрібно максимально наблизити до вимог загальноосвітньої школи, зокрема сільської.

Школа сьогодні має орієнтуватися на потреби учня та суспільства і поєднати практику ефективної передачі знань із мотиваціями особистості та прагматичними вимогами соціуму. Проблема саме полягає у подоланні розриву між реальними освітніми результатами сільського учня і його потребами в одержанні якісних освітніх послуг.

Сільська школа посідає особливе місце у модернізації системи освіти, оскільки виконує не лише педагогічну, але й соціальну функцію, адже переважна більшість навчальних закладів знаходиться у сільській місцевості. На функціонування сільських шкіл суттєво впливають соціальні чинники, які зумовлюють особливості організації та специфіку керування педагогічним процесом. Економічні та соціокультурні особливості села досить специфічні і не завжди сприяють формуванню мотивації до навчання у всіх дітей. Перед керівниками, педагогічними колективами сільських шкіл стоїть складне завдання – створити такі умови, щоб кожен учень, яким би посереднім не був рівень його здібностей, зміг би реалізувати себе в чомусь, досягти певного успіху; впевненість школярів у собі, в своїх силах формується у стінах школи.

Випускники ВНЗ, які хочуть і можуть після закінчення педагогічного університету працювати вчителями, повинні психологічно, педагогічно та фахово бути готовими до роботи в сільській школі. У зв'язку з цим, серед студентів (починаючи з III курсу) ми проводимо різноманітні тестування, анкетування, співбесіди, за допомогою яких вивчаємо, чи мають молоді люди уявлення про проблеми сільської школи; які питання найбільше хвилюють сільських школярів; які особливості сільської школи потрібно буде враховувати у своїй роботі та ін.

Першою важливою особливістю є тенденція до соціальної диференціації населення. Учні сільських шкіл належать до соціальних груп, що мають неоднаковий, порівняно з школярами міста, доступ до освіти. Сюди входить

багато чинників, які можуть бути наявними у межах навіть однієї сільської школи, наприклад, матеріально-технічні (наявність чи відсутність персонального комп'ютера, доступ до мережі Інтернет, можливість придбати навчальну літературу, передплачувати фахові журнали тощо). До них додаються також інші особливості: вікова, територіальна, предметна, сумісне навчання успішних і неуспішних дітей. Наступна особливість полягає в тому, що в умовах сільської місцевості коло спілкування вузьке, можливості отримання інформації, порівняно з містом, невеликі, що не узгоджується з потребою дітей самого різного віку до встановлення контактів міжособистісного спілкування. Крім того, і вчителі, і учні обмежені в ресурсах вільного часу.

Матеріально-технічна база слабка, не завжди відповідає сучасним потребам, більшість шкіл потребує капітального ремонту. Не маловажною є проблема і кадрового забезпечення: вчителі-нефахівці, «старіння» педагогічних колективів тощо. Доцільно зазначити й таку особливість діяльності сільського вчителя як багатогранність його фахової діяльності, яка впливає з недостатньої укомплектованості сільських шкіл кадрами, особливо молодими.

У таких умовах педагогові складно проваджувати інноваційні та інформаційні технології, залучати школярів до проектно-технологічної діяльності. Тому не дивно, що значна частина вчителів трудового навчання у сільських школах із стажем педагогічної діяльності понад 15–20 років неохоче працює за проектно-технологічною системою. Проведені нами анкетування свідчать, що найчастіше причинами, якщо не негативного, то принаймі байдужого їх ставлення до проектно-технологічної діяльності є: *відсутність матеріально-технічної бази з предмету; проблема використання Інтернету і ПК; застаріла інформація в підручниках з багатьох питань, або їх повна відсутність; недоступність періодичних (фахових) видань та додаткової літератури; обмежені можливості використання знань своїх колег та ін.*

Тому, як зазначають науковці [1; 2; 7], колективи факультетів підготовки вчителів трудового навчання повинні вести активну роботу, спрямовану на:

- 1) формування у студентів уявлення про особливості сільської школи;
- 2) озброєння майбутніх фахівців знаннями, вміннями і навичками, які є основою розвитку відповідних компетентностей для роботи в сільській школі;
- 3) формування у студентів усвідомленої потреби і позитивної мотивації майбутньої діяльності в сільській школі.

Підготовка майбутнього вчителя повинна бути націлена на вироблення прийомів раціональної роботи і використання засобів, які сприяють засвоєнню навчального матеріалу при зменшенні годин, що відводяться програмою (тобто таких прийомів і засобів, які приведуть до кращого засвоєння, узагальнення і систематизації навчального матеріалу).

Одним з можливих напрямів вдосконалення підготовки вчителів до здійснення диференціації, є навчання студентів проектуванню й реалізації навчального матеріалу блоками, організації роботи учнів в групах, умінню конструювати навчальні завдання для організації навчально-пізнавальної діяльності школярів, які зможуть забезпечувати формування мінімуму знань та вмінь, потрібних їм для продовження освіти [5].

Аналіз та систематизація наукових джерел [1; 3; 4; 5; 6] дозволяє стверджувати, що структура всіх видів проектування передбачає осмислене виконання таких розумових і практичних дій:

- формулювання проблеми і сутності проектно-технологічного завдання;
- планування дій (визначення їх послідовності з орієнтовними нормами витрат часу на конкретні етапи проектування, розпорядження бюджетом часу, сил, матеріально-технічних засобів і фінансів) та характеру взаємодії із суб'єктами проектно-технологічного процесу;
- прогнозування кінцевого результату і визначення вимог до представлення готової роботи або її окремих частин;
- визначення узагальненого алгоритму проектно-технологічної діяльності;
- самостійний (індивідуальний чи груповий) пошук, опрацювання та використання необхідної інформації;
- вираження задумів і конструктивних рішень проекту за допомогою відповідних графічних зображень, реальних або віртуальних моделей чи макетів, аудіовізуальних засобів;
- системне обговорення результатів і проблем кожного етапу проектування, формулювання конкретних запитань, запитів та пропозицій стосовно реалізації проекту;
- внесення коректив у план виконання проекту;
- визначення критеріїв оцінювання проектів їх презентації та захисту;
- оцінювання результату за досягнення запланованого, за об'ємом і якістю виконаного, за витратами праці, за новизною;
- формування уявлень про фахову проектно-технологічну діяльність в конкретній галузі, вираження індивідуальності виконавця проекту, яка проявляється в конкретному результаті.

При проектуванні майбутні вчителі отримують досвід використання знань для розв'язування так званих «некоректних завдань», коли є дефіцит або

надлишок даних, відсутній еталон розв'язку. Таким чином, майбутньому педагогові надається можливість набуття досвіду творчості, тобто модернізації, комбінування і трансформації відомих рішень для досягнення нового результату, що визначаються зовнішніми умовами, які постійно змінюються.

На основі рекомендацій науковців [3; 5; 6] та власного досвіду, студентам пропонуються проекти за найрізноманітнішими напрямками:

1. Проектно-технологічні завдання з розробки та виготовлення навчально-предметних посібників, інструментів, пристроїв для роботи в навчальних майстернях, засобів малої механізації і автоматизації, побутових виробів, предметів декоративного вжитку тощо.

2. Проектування і модернізація технології виготовлення різних об'єктів з деревини, металів, пластмас, тканин, обробки харчових продуктів і ґрунту, використання вторинних ресурсів та ін.

3. Дизайн виробничих, навчальних і житлових приміщень; ландшафтний дизайн.

4. Розробка способів і прийомів раціонального господарювання, благоустрій садиби і житла.

5. Завдання виробничо-комерційного характеру, пов'язані з реалізацією на ринку матеріальних та інтелектуальних продуктів діяльності учнів, із проведенням екологічних проектів.

Масив тематики проектів для майбутніх вчителів трудового навчання є лише орієнтованими, концептуальними, оскільки неможливо передбачити, які саме проблеми у майбутньому викличуть в сільських школярів великий інтерес і бажання працювати.

Важливість масових і групових форм позаурочної роботи важко переоцінити, оскільки вони виконують не тільки виховну і освітню роль, але й соціально-культурну. Враховуючи це, вчитель трудового навчання повинен бути підготовлений до проведення позакласної проектно-технологічної діяльності: організації гуртків технічної творчості, вечорів, ігрових форм занять, які сприятимуть налагодженню спілкування між школярами, використанню сучасних інформаційних технологій для отримання різної наукової інформації як вчителем, так і учнями.

Великого значення для формування ПТК вчителя, є можливість працювати над проектами, які пов'язані з національними традиціями та художніми народними промислами. Етнокультура особистості якнайкраще сприяє формуванню також ПТК, виступає її складовою. У процесі проектно-технологічної діяльності студентів їм необхідно пропонувати проекти, які в

майбутньому допоможуть наближувати учнів сільських шкіл до національної культури.

Практика підготовки майбутнього фахівця показує, що система підготовки майбутніх вчителів трудового навчання сільської школи має бути орієнтована на мету з підвищення рівня їх проектно-технологічної компетентності та ПТК. Формування проектно-технологічної компетентності та ПТК вчителів трудового навчання для роботи в сільській школі може ефективно здійснюватися в процесі їх навчання у педагогічному ВНЗ.

Становлення проектно-технологічної культури майбутнього педагога – це безперервний, складний динамічний процес, що визначається значною (великою) активністю самого студента, його суб'єктною позицією. Процес формування проектно-технологічної культури вчителя можливий при усвідомленні вчителем себе як особистості; рефлексії ним власної проектно-технологічної діяльності; єдності його теоретичної і практичної підготовки з розвитку навичок використання методу проектування як педагогічної технології.

Проектно-технологічна культура передбачає проєктивну, технологічну, особистісну, комунікативну готовність вчителя трудового навчання до керівництва проектно-технологічною діяльністю учнів, яка відповідатиме завданням особистісно орієнтованого розвитку сільських школярів, даватиме ефективний результат і відповідатиме вимогам українського суспільства.

Перспективи подальшого дослідження проблеми полягають в розробці технології реалізації творчих проєктів з урахуванням специфіки сільської школи, з використанням різноманітних методів, засобів і форм здійснення процесу трудової підготовки учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коберник О. М. Проектно-технологічна система трудового навчання / О. М. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 4. – С. 8–12.
2. Набок М. Соціально-педагогічні аспекти управління сільською школою в умовах реформування освіти України / М. Набок // Освіта і управління. – 2006. – № 3–4. – С. 123–129.
3. Моштук В. В. Про готовність майбутніх учителів трудового навчання до роботи в школі за проектно-технологічною системою / В. В. Моштук // Трудова підготовка в закладах освіти. – № 5–6. – 2008. – С. 38–41.
4. Сидоренко В. К. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення

- змісту трудового навчання школярів / В. К. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 1. – С. 2–4.
5. Филимонюк Л. А. Умения проектной деятельности учителя / Л. А. Филимонюк // Наука и Школа. – 2007. – № 2. – С. 51–55.
 6. Чернобытов В. А. Основы проектной культуры / В. А. Чернобытов, Н. С. Коваленко // Акмеологический подход в профессиональной подготовке специалистов на факультете технологии и предпринимательства. – СПб. : Береста, 2002. – С. 116–123.
- Шкарлупа О. Впровадження методу проектів у навчально-виховний процес сільської школи / О. Шкарлупа // Проектна діяльність у школі. – К. : Шкільний світ, 2007. – С. 110–116.